

Vrouwenvakken – mannenvakken

Ten geleide

De emancipatie van vrouwen in en door onderwijs is een zaak van niet minder gewicht dan de emancipatie van leerlingen uit 'lagere sociale milieus'. Maar de theorievorming omtrent het eerste probleem lijkt op dit moment aanzienlijk minder ver voortgeschreden. In het onderwijskundig onderzoek is er tot nog toe ook minder aandacht voor, en er is ook weinig overeenstemming over de theoretische lijn. Een recente SVO-bundel ('Rol-onderzoek in het onderwijs', SVO-reeks 75) laat zien dat er van enige samenhang in uitgangspunten van onderzoek geen sprake is; en ook de resultaten wijzen nog niet in de richting van een duidelijke theorie of van heldere beleidsaanbevelingen.

De soms gehoorde bewering dat dit alles zou verbeteren wanneer meer vrouwen zich met dit terrein van onderwijsonderzoek zouden gaan bezighouden moet met enige scepsis worden gezien. Daarmee immers is het gebrek aan theorievorming en de grote complexiteit van het probleemgebied nog niet opgelost. En het ziet er evenmin naar uit dat dan alle (al dan niet in theorieën vertaalde) vooroordelen en tegenstellingen in de aanpak van de problematiek verdwenen zouden zijn: want die blijken onder vrouwen evenzeer te leven als onder mannen. Zo is er verschil van mening over of bepaalde als 'typisch vrouwelijk' aangeduide aspecten en waarden 'van nature' of door differentiële leerprocessen bij de vrouw horen, of zulke verschillen moeten worden bestreden of juist benadrukt, en of dat moet gebeuren door apart onderwijs voor meisjes of juist niet.

Als eerste benadering van deze problematiek is het misschien mogelijk twee discussies te onderscheiden die door elkaar heen lopen. Beide zijn niet zonder meer met empirische argumenten te beslechten, aangezien ze betrekking hebben op de wijze waarop we ons onderwijs en de (gewenste) effecten ervan voorstellen.

Het ene probleem is de vraag wat eigenlijk de gewenste effecten van onderwijs zijn en hoe die tot stand komen. Wie hier vooral een rol toekent aan het officiële curriculum zal geneigd zijn 'emancipatie' primair te formuleren in termen van gelijke kansen in het leven door gelijke kennis en vaardigheden, de problematiek te zien als achterstand en de oplossingen te zoeken in het stimuleren van andere keuzen van vakkenpakketten en beroepsloopbanen. Wie echter de nadruk legt op het verborgen curriculum conceptualiseert ongelijkheid eerder in termen van (de bevestiging van) rolpatronen en richt emancipatie-bevorderende maatregelen op het tegengaan van reproducerende mechanismen.

Het andere probleem heeft betrekking op een cultuurpolitieke vraag. Moet het onderwijs opleiden voor een zo hoog mogelijke positie in de bestaande beroepenstructuur, dan stelt het probleem van emancipatie zich primair als dat van meisjes, die immers (door keuzen of rolpatronen) die posities minder blijken te bereiken. Ziet men echter de taak van onderwijs meer als 'vorming tot zo volledig mogelijk menszijn', dan is het een probleem van jongens en meisjes: de specifieke keuzen van jongens en de overmatige aandacht voor 'mannelijke elementen' in de cultuur, vragen dan eveneens om verklaring en correctie – waarbij de vraag waarom bepaalde aspecten van de cultuur ('zorgzaamheid') specifiek met vrouwen worden geassocieerd nog maar het begin is.

In de bestaande structuur van het onderwijs komen zulke discussies op een zeer pregnante manier naar voren in vragen rond de deelname van meisjes aan bepaalde schoolvakken, hun prestaties daarin, en hun (al dan niet daaraan gekoppelde) toegang tot en deelname aan bepaalde beroepen. Het is vanwege die grotere toegankelijkheid van de problematiek op dat punt dat we 'vakken' tot uitgangspunt van dit nummer hebben gemaakt, in het bewustzijn overigens dat daarmee zeker niet de volle omvang van het emancipatie-probleem kan worden gedekt. Nog verder wordt het behandelde deel van

het probleem gereduceerd omdat we het slechts hebben over die vakken die als in hoge mate typisch 'mannelijk' of 'vrouwelijk' worden gezien: wiskunde en verzorging. (Dat bovendien door de nadruk op schoolvakken de redenering vanuit het officiële curriculum meer aandacht krijgt dan die vanuit het verborgen curriculum is een effect dat we op de koop toe hebben genomen.) Binnen het kader van die keuzen wordt in dit nummer op uiteenlopende wijzen, en vanuit verschillende posities binnen de zojuist onderscheiden problematieken, door de auteurs getracht een bijdrage te leveren aan discussies die nog lang niet als afgesloten kunnen worden beschouwd.

Van Eck en Veeken bespreken de positie van het vak wiskunde. Het is bekend dat veel meisjes dat vak niet kiezen, het als 'onvrouwelijk' beschouwen, en daarmee voor zichzelf de toegang tot veel beroepen afsluiten. Sommigen, onder wie de staatssecretaris voor onderwijs, menen dat wiskunde daarom een voor alle leerlingen verplicht vak zou moeten worden – een mening die berust op een bepaalde opvatting over onderwijs binnen de beide bovengenoemde problematieken. Tegenstanders vrezen een verminderde aandacht voor typisch 'vrouwelijke' elementen in het onderwijs. In het artikel van Van Eck en Veeken wordt nagegaan welke empirische verklaringen beschikbaar zijn voor het tot stand komen van een anti-wiskunde keuze. Zij concluderen dat sommige factoren buiten de invloedssfeer van de school liggen en een aantal andere te maken hebben met een verborgen curriculum. Die factoren zijn van zodanige aard dat ze ook werkzaam kunnen blijven als wiskunde voor ieder verplicht wordt gesteld. Daarom zijn aanvullende maatregelen nodig.

Van der Werf wijst er op dat het vinden van effectieve maatregelen echter niet altijd even eenvoudig is. Tenminste één voorstel, namelijk het doen geven van het vak wiskun-

de door vrouwelijke docenten, blijkt theoretische en empirische grond te missen.

In deze beide artikelen wordt, meer of minder expliciet, uitgegaan van een 'achterstand'-benadering. Bontius echter laat zien dat de positie van vrouwen in de beroepenstructuur niet alleen afhankelijk is van de school. Ook in de beroepenstructuur zelf zijn mechanismen werkzaam die vrouwen een bepaalde plaats toedelen. Dit wordt onderzocht aan de hand van het gebied 'verzorging', waar er (wellicht in tegenstelling tot het gebied 'wiskunde', wat te maken zal hebben met het minder cognitieve karakter) veelal de nadruk op ligt dat er voor dat vak een bepaalde 'natuurlijke' geschiktheid (i.c. een 'vrouwelijke aard') nodig zou zijn. Bontius bekritiseert bestaande theorieën over socialisering vóór en dóór het beroep op grond van het feit dat zulke veronderstellingen daarin nogal eens impliciet gemaakt worden.

Ditzelfde thema behandelen Grotenhuis en Volman. Zij zetten vraagtekens bij de gangbare denkwijze die vakken als typisch mannelijk of vrouwelijk beschouwt – en stellen daarmee tegelijk het thema van dit nummer ter discussie. Centraal voorbeeld is de discussie over verbreding van het onderwijs: het is niet a priori duidelijk of daarmee de belangen van meisjes al dan niet gediend zijn. Zij menen dat vooral de vraag gesteld moet worden hoe en waarom vakken hun sekse-specifiek imago verkrijgen en behouden. Daarmee ligt uiteindelijk de cultuur-politieke vraag op tafel welke verschillen tussen mannen en vrouwen behouden zouden moeten blijven en in welke opzichten naar gelijkheid moet worden gestreefd.

De artikelen in dit nummer zijn dus zeer divers in aanpak en in uitgangspunt, en ze stellen elkaar in zekere zin ter discussie. We hopen dat juist die diversiteit een aanzet tot verdere theorievorming en onderzoek zal blijken te zijn.

W.L. Wardekker